

Н.Г. Ушакова, канд. екон. наук, проф. (*ХДУХТ, Харків*)

Н.Л. Савицька, д-р екон. наук, проф. (*ХДУХТ, Харків*)

КОГНІТИВНО-ІНФОРМАЦІЙНІ РОЗРИВИ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Початок ХХІ століття ознаменувався закріпленням фундаментальних трансформацій соціально-економічного життя, що обумовлені емпіричними та гносеологічними змінами якості та векторів господарського розвитку. У розвинених країнах оформилися риси зародження постіндустріального суспільства та відповідної економіки знань. Країни іншого світу мимоволі стали заручниками процесів глобалізації та інформатизації, реципієнтами модерністських проєктів розвиненого Центру.

Розвиток провідних країн світу ґрунтується на інноваційній моделі за рахунок продукування та втілення нових знань в освіті, технологіях та організації виробництва товарів і послуг, що забезпечує від 70 до 85% приросту ВВП цих країн. Знання перетворюються у вирішальний чинник господарського розвитку, забезпечуючи джерело зростання та платформу конкурентних переваг у новаторстві організації, екологічності та комфортності життя населення.

Науково-технічна та інформаційна революції зробили технологічно можливим розповсюдження та застосування фундаментального знання, на яке закріплене право власності. У даному процесі значну роль зіграла еволюція власності, а саме поява інтелектуальної власності, що породило проблему доступу до запатентованих знань. Інформаційно-цифровий розрив підсилює поділ світу на елітарний спосіб життя «золотого мільярду» та вічно наздоганяючий тип «заклятого кола бідності» інших країн. У цьому простежується неподоланий технологічний розрив, що має інформаційно-цифрову форму, між розвинутими країнами та іншим світом, захищений інституціональним бар'єром – інтелектуальною власністю.

Інформаційно-цифровий розрив означає обмеженість доступу до сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та інших інформаційних ресурсів, які виступають критерієм соціальної, економічної диференціації суспільств різних країн. Розрив у індексі інформаційно-комп'ютерних технологій розвинутих країн, що посідають перші 30 місць, і країн, що розвиваються, становить двократне значення.

Проте інформаційно-цифровий розрив з'являється скоріше як результат інших видів нерівності у світовому господарстві, найперше економічної. Соціально-економічна стратифікація країн Центру та Периферії на початку нового тисячоліття лише посилюється. Країни Центру в міжнародному поділі праці зайняли нішу технологічних лідерів, використовуючи комбіновану стратегію конкурентоздатності. Проте у надрах економіки знань розвинених країн відбуваються суперечливі процеси професійної та соціальної стратифікації. Внаслідок розмежування капіталу-функції та капіталу-власності, посилення ролі знань, інформації та інновацій виникає нова соціальна диференціація страти технократів, нетократів, меритократів. Влада нової еліти – нетократів, меритократів, креативних працівників, представників творчого класу ґрунтується на креативних здібностях, нестандартній творчості, вмінні адаптуватися до нових умов динамічної економіки знань. У результаті домінуючим типом праці у глобальній економіці стає праця у галузях нематеріального виробництва, а найбільший дохід приносять різні види творчості, що утверджує пріоритет інтелектуалізації виробництва і життя.

У постіндустріальних суспільствах суб'єктної рівності не існує, але нерівність має більш глибинну основу, ніж майнова, тому подолати її перерозподілом матеріального багатства неможливо, оскільки вона корениться у когнітивній царині. Разом з тим рівень життя та матеріального добробуту виступають передумовами розвитку соціального та професійного інтелекту. Проведені дослідження доводять роль соціального та економічного статусу та високого рівня життя в цілому в нарощенні людського капіталу на мікро-, макро- та глобальному рівнях.

Наукоємність виробництва передбачає все зростаючі вимоги до якості освіти, підготовки та перепідготовки кадрів. Тому когнітивний розрив, що простежується на глобальному та національному рівні, зумовлюється якістю та доступністю освіти. Соціальний статус людини в розвинених країнах визначається рівнем її освіти, високий попит на яку зумовлений можливістю одержати високі доходи та кар'єрне зростання. Запит внутрішнього ринку на професіоналізм та інтелект визначає їх конвертацію у доходи. Людина із однаковим рівнем освіти та досвіду в країнах Периферії буде одержувати заробітну плату в 3-8 разів меншу, ніж працюючий в США.

Таким чином, наростання внутрішніх і зовнішніх суперечностей сучасного способу суспільного виробництва концентрується в розриві між техніко-економічною та гуманітарною сферами розвитку глобальної системної цілісності.